

ПРО ПЕРШОВИТОКИ АРХЕОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ (до 80-річчя ВУАКу)

Всеукраїнський Археологічний комітет — провідний пам'яткознавчий центр при історично-філологічному відділенні Всеукраїнської Академії наук середини 20-х - початку 30-х років. Об'єднавши на громадських підвалинах авторитетних археологів, істориків, мистецтвознавців, архітекторів, ВУАК відіграв важливу роль в організації охорони та популяризації пам'яток культури, становленні вітчизняного музеєзнавства та краєзнавчого руху. За дорученням Наркомату освіти України тривалий час комітет виконував також функції координації пам'яткознавчих досліджень в республіці.

Необхідність створення при УАН подібного центру з такими широкими повноваженнями вперше була обгрунтована в середині 1918 р. Д.Багалієм, А.Кримським, Г.Павлуцьким, Є.Тимченком. У пояснювальній записці про організацію історично-філологічного відділу УАН, з якою вони звернулися до Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук, вчені наполягали на створенні при академічній кафедрі археології Археологічної комісії з науково-координаційними та адміністративними й пам'яткоохоронними функціями¹.

Викладені в доповідній записці пропозиції знайшли розуміння і підтримку з боку комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН. Її члени 10 серпня 1918 р., санкціонувавши створення при історично-філологічному відділі Ради пам'яткознавчих інституцій, погодились з "необхідністю впливу Академії на діяльність Археологічної комісії, або установи, яка буде виконувати її функції". Нарешті, у затверженому гетьманом 14 листопада 1918 р. Статуті Української Академії наук у Києві передбачалося обрання по першому історично-філологічному відділу — академіків по кафедрах (галузях знань) з історії українського мистецтва та археології, а також створення постійної комісії для обслідування пам'яток українського мистецтва². Тим самим визнавалась пріоритетність пам'яткознавчих студій, координувати які мали академічні установи.

На важливості такої роботи наголошувалося і в "Пояснюючій записці до законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві, з якою до Ради Міністрів Української держави звернувся міністр народної освіти та мистецтв М.Василенко³.

Дійсно, вже на початку лютого 1919 р. серед інших дійсним академіком УАН був обраний М.Біля-

шівський — визнаний в наукових колах авторитет у дослідженні пам'яток археології, історії та мистецтва.

В цьому ж таки 1919 р. він очолив створену при Академії Комісію по складанню археологічної карти України, завданням якої було збирання, систематизація, вивчення та організація охорони археологічних пам'яток, виявлених і досліджених на теренах України, та складання на їх основі археологічної карти. Вона мала також згуртувати навколо себе наукові сили та аматорів для розгортання систематичних археологічних досліджень. З цією метою Комісія прагнула налагодити організаційні зв'язки з науковими осередками та окремими ученими не лише в Києві, а й поза його межами⁴.

В кінці серпня 1919 р., коли над Києвом нависла реальна загроза окупації денікінцями і державні пам'яткоохоронні органи були ліквідовані, науковці та діячі культури міста спробували відродити центральний пам'яткоохоронний орган в Україні. Відповідні функції взяв на себе створений при Українській Академії наук Комітет охорони пам'яток старовини під головуванням академіка Д.Багалія. До його складу увійшли археологи, мистецтвознавці, архітектори, художники⁵.

Таким чином, саме у другій половині 1919 р. були зроблені перші конкретні кроки по заснуванню при УАН пам'яткознавчих та пам'яткоохоронних центрів, які, пройшовши низку реорганізацій, в середині 20-х років, зрештою, трансформувались у Всеукраїнський Археологічний комітет.

Отже, є всі підстави вважати початком становлення ВУАКу 1919 рік, коли й були закладені його організаційні підвалини та апробовані головні напрямки, форми і методи діяльності.

1. Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. — К.: Видання УАН, 1919. — С. I-XV.

2. Історія Академії наук України 1918-1923: Документи і матеріали. — К.: Наук. думка, 1993. — С.48-49; 167-169.

3. Історія Академії наук України 1918 -1923: Документи і матеріали. — К.: Наук. думка, 1993 — С.150-151.

4. Шовкопляс І.Г. Розвиток радянської археології на Україні (1917-1966). — К.: Наук. думка, 1969. — С.XIV.

5. Рукописні фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Т.Рильського НАН України. — Ф.13-5. — Спр.291. — Арк.1-3; Спр.294. — Арк.27.